

Марія Долинська

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного права та процесу
dolynska_ms@mail.ru

НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО СТВОРЕННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

© Долинська М., 2017

Дослідження розглядає актуальні питання правового регулювання фермерських господарств в Україні. Детально аналізуються новели законодавства щодо створення сімейних фермерських господарств. На думку автора, сучасне фермерське законодавство, зокрема Закон України “Про фермерське господарство”, увібрали у себе зміни українського законодавства у напрямку євроінтеграційних процесів, а також позитивний досвід діяльності фермерських господарств за кордоном. Сучасне фермерське господарство в Україні може функціонувати у двох видах господарських формувань: як юридична особа та як фізична особа-підприємець.

Проведено комплексний аналіз Закону України від 31 березня 2016 року № 1067-VIII “Про внесення змін до Закону України “Про фермерське господарство” щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств” щодо створення фермерських господарств. Стверджується, що в Україні дозволено створення п’яти видів фермерських господарств.

Ключові слова: сімейне фермерське господарство; нотаріус; реєстрація фермерських господарств.

Мария Долинская

НОВЕЛЛЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА ПО СОЗДАНИЮ ФЕРМЕРСКИХ ХОЗЯЙСТВ В УКРАИНЕ

Исследование рассматривает актуальные вопросы правового регулирования фермерских хозяйств в Украине. Подробно анализируются новеллы законодательства по созданию семейных фермерских хозяйств. Современное фермерское законодательство, в частности Закон Украины “О фермерском хозяйстве”, вообрал в себя изменения украинского законодательства в направлении евроинтеграционных процессов, а также положительный опыт деятельности фермерских хозяйств за рубежом. Современное фермерское хозяйство в Украине может функционировать в двух видах хозяйственных формирований: как юридическое лицо и как физическое лицо-предприниматель.

Проведен комплексный анализ Закона Украины от 31 марта 2016 года № 1067-VIII “О внесении изменений у Закон Украины “О фермерском хозяйстве” по стимулированию создания и деятельности семейных фермерских хозяйств”, по созданию фермерских хозяйств. Утверждается, что в Украине разрешено создание пяти видов фермерских хозяйств.

Ключевые слова: семейное фермерское хозяйство; нотариус; регистрация фермерских хозяйств.

LEGISLATIVE NOVELTIES TO CREATE FARMS IN UKRAINE

Research on topical issues of legal regulation of farms in Ukraine. Detailed analysis of novel legislation on the creation of family farms. According to the author, the current farm legislation, including the Law of Ukraine “On the farm,” absorbed in itself change the Ukrainian legislation in the direction of European integration, as well as the positive experience of farms abroad. Modern farm in Ukraine can function in two types of business units – as a legal entity and natural person entrepreneur.

This article provides a comprehensive analysis of the law of Ukraine on March 31, 2016 No. 1067-VIII “On Amendments to the Law of Ukraine” On the farm “and to stimulate the creation of family farms” to create farms. The author argues that in Ukraine allowed to create five types of farms.

Key words: family farm; the notary; registration of farms.

Постановка проблеми. Фермерство – одна з найперспективніших організаційно-правових форм ведення ефективного сільськогосподарського виробництва, досконаліший крок на шляху підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва та зацікавленості товаровиробника у кінцевих результатах праці.

Чинне фермерське законодавство у 2016 році зазнало істотних змін щодо створення нового виду фермерських господарств – сімейних фермерських господарств. Вказані положення потребують детального аналізу та осмислення.

Аналіз дослідження проблеми. Проблеми становлення та розвитку фермерських господарств в Україні досліджували: В. І. Андрейцев, Н. О. Багай, М. Я. Ващишин, Я. З. Гаєцька-Колотило, П. І. Гайдуцький, М. С. Долинська, Н. В. Ільків, П. М. Макаренко, Л. Л. Мельник, А. М. Мірошниченко, О. О. Погрібний, І. М. Проценко, Т. П. Проценко, П. Т. Саблук, В. І. Семчик, Н. І. Титова, В. І. Федорович, М. В. Шульга, В. З. Янчук та ін.

Однак з останніми змінами чинного законодавства науковці недостатньо уваги приділяють змінам фермерського законодавства та можливим подальшим напрямам його удосконалення.

Мета роботи – проаналізувати фермерське законодавство у плані регулювання діяльності фермерських господарств за законодавством України. За допомогою порівняльно-правового, діалектичного, логічного та інших методів проаналізувати норми чинного фермерського законодавства України щодо створення таких господарських аграрних суб’єктів.

Виклад основного матеріалу. Витоками для підготовки фермерського руху були підрядні, орендні та індивідуальні форми організації праці на селі. Становлення фермерства в Україні припадає на 1989–1990 роки, причому на початковому етапі свого розвитку найрозповсюдженішими вони були у Західному регіоні (Львівська, Волинська, Тернопільська, Івано-Франківська області). Це можна пояснити як об’єктивними факторами (багатоукладністю сільського господарства, хутірське розселення), так і суб’єктивними чинниками (збільшення розмірів присадибних ділянок, створення умов для розвитку усіх форм власності) [1, с. 13]. Отже, перші фермерські господарства з’явилися в Україні ще до прийняття Верховною Радою України 20 грудня 1991 року Закону України “Про селянське (фермерське) господарство”.

Законом України від 22 червня 1993 року “Про внесення змін і доповнень до Закону України “Про селянське (фермерське) господарство”” була затверджена нова редакція фермерського закону, який вважається основоположним актом фермерського законодавства.

Кількість селянських (фермерських) господарств у 1995 р. порівняно з 1991 р. зросла у 13 разів та у 1999 р. становила в Україні – 35485. З 2000 року процес створення фермерських господарств дещо прискорився. Станом на 1 червня 2002 р. в Україні нараховувалося понад 42 тис. фермерських господарств, що у 4,1 раза більше, ніж у 1992 р. За 2000–2003 роки кількість фермерських господарств збільшилася на 7,1 тис. та досягла 43 тис. [1, с. 13–14].

Закон України від 19 червня 2003 року “Про фермерське господарство” [2] став наступним етапом (сходиною) законодавчої бази для подальшого розвитку спеціального фермерського законодавства, внаслідок чого було прийнято багато інших нормативно-правових актів спеціального фермерського законодавства.

Водночас розвиток фермерства відбувався з певними труднощами та розпочався процес скорочення кількості таких господарств.

Ми погоджуємося, що практичне запровадження фермерства відбувалося дуже обережно і причиною цього була саме невпевненість у сталості землевикористання і недоліки першого фермерського закону [3, с. 39].

За даними Державної служби статистики України, станом на кінець 2016 р. кількість діючих фермерських господарств у державі становила 38850 одиниць. Отже, кількість фермерських господарств, порівняно з 2003 р. скоротилася більше, ніж на 4 тисячі.

Площа сільськогосподарських угідь у користуванні господарств становить 4391,9 тис. га або 22 % від загального землекористування сільськогосподарськими підприємствами. Протягом 2010–2015 років загальна чисельність зареєстрованих фермерських господарств зменшилась на 2,6 тис. од. або на 7,3 %. Із загальної кількості 31637 фермерських господарств, або 81 %, мають в обробітку земельні ділянки площею близько 500 гектарів [4].

Оскільки українському законодавству властиві численні, не завжди продумані та прогресивні зміни, тому відповідних змін зазнавало також фермерське законодавство. Варто зазначити, що зміни, які в останні роки були внесені до Закону України “Про фермерське господарство”, увібрали у себе зміни українського законодавства у напрямку євроінтеграційних процесів, а також позитивний досвід діяльності фермерських господарств за кордоном. На нашу думку, особливу увагу потрібно приділити новелам законодавства, які були запроваджені згідно із Законом України від 31 березня 2016 р. “Про внесення змін до Закону України “Про фермерське господарство” щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств” [5].

Аналізуючи норми Закону України “Про фермерське господарство” у редакції Закону України від 31 березня 2016 р. № 1067-VIII “Про внесення змін до Закону України “Про фермерське господарство” щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств”, доходимо висновку, що в Україні фермерське господарство може функціонувати у двох видах господарських формувань – як юридична особа та як фізична особа-підприємець. А саме:

1. Фермерське господарство – це юридична особа, яка може бути створена як:

а) юридична особа, що має статус сімейного фермерського господарства, тобто таке утворення, що у його підприємницькій діяльності використовується праця членів такого господарства, якими є виключно члени однієї сім’ї, відповідно до ст. 3 Сімейного кодексу України;

б) юридична особа, створена одним громадянином України;

в) юридична особа, створена кількома громадянами України, які є родичами або членами сім’ї, відповідно до Закону (ст. 9 Закону України “Про фермерське господарство”).

2. Фермерське господарство без статусу юридичної особи, тобто така форма підприємницької діяльності – фізична особа-підприємець, яка, своєю чергою, може функціонувати у двох видах:

а) фермерське господарство без статусу юридичної особи, яке організовується на основі діяльності фізичної особи-підприємця та членів його сім’ї, відповідно до ст. 3 Сімейного кодексу України та має статус сімейного фермерського господарства, за умови використання праці членів такого господарства;

б) фермерське господарство без статусу юридичної особи, яке організовується на основі одноосібної діяльності фізичної особи-підприємця.

Отже, фактично Закон України від 31 березня 2016 року № 1067-VIII “Про внесення змін до Закону України “Про фермерське господарство” щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств” [5] уможливив створення п’яти видів фермерських господарств.

Ми погоджуємося з думкою Н. О. Багай, що цим Законом також запроваджено поняття “сімейне фермерське господарство”, яким визнається господарство за умови, що у його підприємницькій діяльності використовується праця членів такого господарства, якими є виключно члени однієї сім’ї, відповідно до ст. 3 Сімейного кодексу України. Автор зауважує, що таке визначення є недостатньо повним, адже сімейне законодавство чітко не окреслює коло членів сім’ї [6, с. 19].

Справді, аналізуючи норми ч. 2 ст. 3 Сімейного кодексу України [7], доходимо висновку, що сім’ю становлять особи, які спільно проживають, пов’язані спільним побутом, мають взаємні права та обов’язки.

Ми погоджуємося з думкою Н. О. Багай, що таке розуміння “членів сім’ї” є доволі широким та на практиці не завжди узгоджуватиметься із ч. 3 ст. 3 Закону України “Про фермерське господарство”, яка містить перелік членів сім’ї та інших родичів, що можуть бути членами фермерського господарства [6, с. 19].

Н. О. Багай констатує, що у разі створення фермерського господарства без статусу юридичної особи, доцільно було б відмовитись від терміна “фермерське господарство”, а використовувати термін “фермер” та законодавчо визначити особливості його правового статусу [6, с. 20]. Частково погоджуючись з думкою автора, зауважуємо, що термін “фермер” варто використовувати лише у випадку ведення такого господарства одноосібно фермером.

Також згідно з цим Законом істотних змін зазнало поняття “фермерське господарство”. Зокрема, законодавець стверджує, що фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, зокрема в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону. Отже, законодавець розширив можливості щодо використання різних земельних ділянок для ведення фермерського господарства, зокрема й тих, що надані для ведення товарного сільськогосподарського виробництва та особистого селянського господарств. Варто зауважити, що вказані категорії земель використовувалися фермерськими господарствами для провадження господарської діяльності ще до внесення змін до законодавства.

Відповідно до ст. 8 Закону України “Про фермерське господарство”, фермерське господарство підлягає державній реєстрації у порядку, встановленому законом для державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, за умови набуття громадянином України або кількома громадянами України, які виявили бажання створити фермерське господарство, права власності або права користування земельною ділянкою [2].

Згідно з ч. 2 ст. 4 Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань” державна реєстрація фермерського господарства може проводитись незалежно від місця знаходження юридичної чи фізичної особи у межах Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя, крім державної реєстрації на підставі документів, поданих у електронній формі, що проводиться незалежно від місця знаходження юридичної чи фізичної особи у межах України.

Фермерське господарство вважається створеним з дня його державної реєстрації. Законом України “Про внесення змін до Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців” та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань” від 26 листопада 2015 року № 835-VIII, нотаріуси з 1 січня 2016 року наділяються повноваженнями державних реєстраторів у сфері державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців відповідно до Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців та громадських формувань” [8, с. 114]. Законодавець у ст. 15 Реєстраційного Закону встановив вимоги до оформлення документів, що подаються для державної

реєстрації, а у ст. 17 – перелік документів, необхідних для державної реєстрації аграрних суб'єктів. Однак у вказаному переліку законодавець не зазначив особливості реєстрації фермерського господарства, як це було передбачено ч. 6 ст. 24 Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців” із змінами, внесеними згідно із Законом № 2454-IV від 03 березня 2005 року. Зокрема, не передбачено, що у разі державної реєстрації фермерського господарства, крім необхідних документів для державної реєстрації такого суб'єкта, додатково подається копія документа, що підтверджує право власності чи право користування майбутнього фермерського господарства земельною ділянкою для виробництва сільськогосподарської продукції [8, с. 116].

Ст. 8-1 Закону України “Про фермерське господарство” встановлює особливості створення та діяльності сімейного фермерського господарства без набуття статусу юридичної особи. Сімейне фермерське господарство без статусу юридичної особи організовується фізичною особою-підприємцем самостійно або спільно з членами її сім'ї на підставі договору про створення сімейного фермерського господарства [2].

Договір про створення сімейного фермерського господарства без набуття статусу юридичної особи укладається членами однієї сім'ї у письмовій формі і підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню.

Законодавець наголошує, що головою сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи є член сім'ї, зареєстрований як фізична особа-підприємець і визначений договором про створення сімейного фермерського господарства. Попри це, від імені такого господарства має право виступати як голова цього господарства, так і уповноважений ним один із членів господарства. На нашу думку, тільки за згодою усіх членів сімейного фермерського господарства, голова має право уповноважити іншого члена господарства на представлення інтересів суб'єкта господарювання.

Умови договору про створення сімейного фермерського господарства визначаються у ч. 5 ст. 8-1 Фермерського закону, а саме: назва, місцезнаходження (адресу) господарства, мета та види його діяльності; порядок прийняття рішень та координації спільної діяльності членів господарства; правовий режим спільного майна членів господарства; порядок покриття витрат та розподіл результатів (прибутку або збитків) діяльності господарства між його членами; порядок вступу до господарства та виходу з нього; трудові відносини членів господарства, інші положення, що не суперечать чинному законодавству [2].

Аналізуючи вказані умови, потрібно зауважити, що у цьому переліку не охоплені усі життєві ситуації, які можуть складатися під час ведення сімейного фермерського господарства. Наприклад, власність у такому господарстві може бути: спільною сумісною власністю між подружжям (як членами господарства, так і не членами), а між іншими членами такого господарства – спільною частковою.

Державна реєстрація – це визнання законності фермерських господарств як юридичної особи, так і фізичної особи-підприємця, тобто суб'єкта аграрної підприємницької діяльності та їхніх засновницьких документів.

Необхідно наголосити на тому, що Законом України “Про внесення змін до Закону України “Про фермерське господарство” щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств”, було доповнено ст. 9 Закону “Про фермерське господарство” положенням про те, що фермерським господарствам зі статусом сімейних фермерських господарств надається додаткова державна підтримка у порядку, передбаченому Законом України “Про державну підтримку сільського господарства України”. Проте Закон України “Про державну підтримку сільського господарства України” спеціальні заходи щодо цього не передбачає.

Н. О. Багай наголошує на тому, що основними напрямками майбутнього розвитку законодавства про фермерство є: належна регламентація правового статусу фізичних осіб-підприємців, що займаються веденням фермерського господарства, врегулювання земельних і майнових відносин у таких господарствах, а також законодавче закріплення заходів державної підтримки сімейних фермерських господарств [6, с. 22]. На нашу думку, вказане повинно стосуватися усіх видів фермерських господарств.

Висновки. Закон України від 31 березня 2016 року № 1067-VIII “Про внесення змін до Закону України “Про фермерське господарство” щодо стимулювання створення та діяльності сімейних

фермерських господарств” уможливило створення п’яти видів фермерських господарств. Пропонуємо внести зміни до Закону України “Про державну підтримку сільського господарства України” у частині надання додаткової державної підтримки фермерським господарствам незалежно від статусу сімейної ферми.

Подальші наукові розвідки питання розвитку законодавства про фермерські господарства повинні розглядати земельні, майнові, трудові відносини господарств.

1. Долинська М. С. Фермерські господарства України: землекористування, порядок створення, діяльність та припинення діяльності / М. С. Долинська. – Х. : Страйд, 2005. – 264 с.
2. Про фермерське господарство: Закон України від 19 червня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – Ст. 363.
3. Проценко І. М. Особливості правового статусу фермерських господарств в Україні / І. М. Проценко, О. О. Змерзлов // Юридична наука. – 2012. – № 2. – С. 38–43.
4. Розвиток фермерських господарств в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/ministry?nid=22002>.
5. Про внесення змін до Закону України “Про фермерське господарство” щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств: Закон України від 31 березня 2016 року // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 21. – Ст. 406.
6. Багай Н. О. Правове регулювання ведення фермерських господарств без створення юридичної особи / Н. О. Багай // “Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні”: тези регіональної наук.-практ. конф. (16 грудня 2016 року). – ЛьвДУВС, 2016. – С.18–22.
7. Сімейний кодекс України № 2947-III від 10 січня 2002 року. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21. – Ст. 135.
8. Долинська М. С. До питання здійснення державної реєстрації аграрних суб’єктів нотаріусами України / М. С. Долинська // Актуальні проблеми соціального права // матер. Всеукр. “круглого столу”, присвяченого 40-річчю кафедри соціального права (1 квітня 2016 року). – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка; Український центр соціально-правових досліджень, 2016. – С. 114–117.

REFERENCES

1. Dolyns'ka M. S. *Fermers'ki gospodarstva Ukrainy': zemlekory'stuvannya, poryadok stvorennya, diyal'nist' ta pry'pynennya diyal'nosti* [Farms Ukraine, land use, the establishment, activities and termination of]. Kh.: Stride, Publ., 2005. 264 p.
2. *Pro fermers'ke gospodarstvo* [On the farm]: *Zakon Ukrainy' vid 19 chervnya 2003 roku*. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*, 2003, vol. 45, art. 363.
3. Procenko I. M., Zmerzlov O. O. *Osobly'vosti pravovogo statusu fermers'ky'x gospodarstv v Ukraini* [Features of the legal status of farms in Ukraine]. *Yury'dy'chna nauka*, 2012, vol. 2, pp. 38–43.
4. *Rozvy'tok fermers'ky'x gospodarstv v Ukraini* [Development of farms in Ukraine] Available at: <http://minagro.gov.ua/ministry?nid=22002>
5. *Pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrainy' "Pro fermers'ke gospodarstvo" shhodo sty'mulyuvannya stvorennya ta diyal'nosti simejny'x fermers'ky'x gospodarstv* [On Amendments to the Law of Ukraine “On the farm” to stimulate business creation and family farms]: *Zakon Ukrainy' vid 31 bereznya 2016 roku*. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*, 2016, vol. 21, art. 406.
6. Bagaj N. O. *Pravove regulyvannya vedennya fermers'ky'x gospodarstv bez stvorennya yury'dy'chnoyi osoby'* [Legal regulation of farming without legal entity]. *Teorety'ko-pry'kladni problemy' pravovogo regulyvannya v Ukraini: tezy' regional'noyi naukovo-prakty'chnoyi konferenciyi* [Theoretical and applied problems of legal regulation in Ukraine: Abstracts regional scientific conference]. L'viv.: L'vDUVS. – 2016. – pp. 18–22.
7. *Simeynyy kodeks Ukrainy* [Family code of Ukraine] *vid 10 sichnya 2002*. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*, 2002, vol. 21, art. 135.
8. Dolyns'ka M. S. *Do py'tannya zdiysnennya derzhavnoyi reyestratsiyi agrarny'x sub'yektiv notariusamy' Ukrainy'* [On the issue of state registration of agricultural entities notaries Ukraine]. *Aktual'ni problemy' social'nogo prava. Materialy' vseukrayins'kogo "kruglogo stolu" pry'svyachenogo 40-richchyu kafedry' social'nogo prava* [Actual problems of social rights. Materials Ukrainian “round table” dedicated to the 40th anniversary of the Department of Social Rights]. L'viv: Kafedra social'nogo prava L'vivs'kogo nacional'nogo univrsy'tetu imeni Ivana Franka; Ukrayins'ky'j centr social'no-pravovy'x doslidzhen', 2016. pp. 114–117.

Дата надходження: 05.03.2017 р.